

KIS-506 – Gl. *compréhension*, concept, entendement, intelligence

(GE – 21 09 96)

En domani-mañ eus ar preder e rank ar yezhour desellout meur a vaezienn : 1° Istor ar mennozioù adalek an *nou*''' platonek. 2° Loazioù ar brezhoneg hag an dibaboù graet araozomp gant an aozerion o deus pleustret war vrezhoneg ar preder. 3° Stad ar meizadoù er brederouriezh a vremañ. 4° An durc'hadurioù a c'hallfe diwanañ diwar reiñ korf d'ar preder en ur yezh nevez.

Ar peder maezienn-se ne roint ket tro d'ober peder lodenn e'm studi. Lezel a rin a-gostez koulz lavarout maezienn an istor hon degasfe e gwir d'ober un istor a'r Brederouriezh. Un hir a studienn a yafe — a yelo ? — da zeskrivañ reizhiad an anaout gant PLATON hag ARISTOTELES ha keid-all a labour a rekizfe ar Skolastik, LEIBNIZ, MALEBRANCHE, KANT, h.a. (hep diwelout an trap ez eo an arver gant pep prederour eus an hevelep termenoù pe dost gant sterioù disheñvel mat hag alies kontrol). Evit an teir maezienn all a yelo d'ober ur stern pe gentoc'h ur goueled daveiñ kentoc'h eget un danvez eeun d'an imbourc'h.

I. – COMPREHENSION

Daou ster a zisranner hervez ma arloer an termen **A.** ouzh araezioù dezevout pe **B.** ouzh ur gouzrec'h.

I A. – Studiet eo bet endeo ar ster-mañ (KIS-092, La-05, pp. 67-68) hag e tremenin ouzh e venegiñ hep mui : “ An **entalad** zo hollad an doarenoù oc'h amparañ termenadur ur meizad.” Sk. : Gl. “ Il entre dans la *compréhension* de Français d'être Européen, homme, etc.”, Br. “ Gall a **ental** Europad, den, h.a.” (Kendaveeg : Gl. *extension*, Br. *erdal, erdalad*).

Diforc'het e vez ur skalfad kemeradurioù da Gl. *compréhension* : a) teskad an holl zoareoù boutin da holl hiniannoù ur rummad lavaret, Gl. *compréhension totale*, Br. **ental hollel** ; b) hollad an doareoù oc'h amparañ despizadur ar meizad, Gl. *compréhension décisoire*, Br. **ental diferadel** ; c) hollad an doareoù entalet gant

an despizadur hag ar re empleget ganto, Gl. *compréhension implicite*, Br. **ental emplegadel** ; d) hollad an doareoù a soñj enno un den pe ur stroll tud dibarek oc'h ambredañ un termen lavaret, Gl. *compréhension subjective, connotation*, Br. **ental dangorel, kennotadur** ; e) hollad amparet n'eo ket hepken gant doareoù boutin holl hiniennoù ar rummad met ivez gant doareoù piaouet ganto a-ziano (Gl. *d'une manière alternative*) da skouer, evit ur mellkeineg, bezañ dre ret bronneg no evn no besk no dousegeg, Gl. *compréhension éminente*, Br. **ental anvenek** (sl. KIS-419, La-10, p. 38).

E-touez an diaraogerion, Maodez GLANNDOUR hepken en deus kinniget un termen er ster-mañ (GEPR.) : *endalc'h, endalc'had* (kendaveek da *astenn, astennad*).

I B. – Ster hollek ar Gl. *compréhension* arloet ouzh ur gouzrec'h eo anaout ar perag hag ar penaoz eus ar pezh a ambreder. Kemeradurioù diseurt ar pennanv er ster-mañ a gaver dindan ar verb (sl. **II.** amañ dindan).

II. – COMPRENDRE

An hevelep disparti a gaver etre ar ster **A.** o tennañ d'an ergorennoù hag ur ster **B.** o tennañ da obererezh ar spered nemet ez eo laoskoc'h ster **A.** ar verb eget hini ar pennanv.

II A . – Br. **entalañ** er c'hemeradur strizh hag, er c'hemeradurioù ledan : **enderc'hel, gavaelañ, bezañ e, c'hoarvezout a**, h.a. Sk. : “Al lev-mañ a zo *ennañ* ugent chabistr.” “ Teskad an talmoù *gavaelet* etre daou hin ” (GSTL. ¶ 823).

II B. – An despizadur roet en **I B.** a c'haller dispakañ evel-henn : digej ar perag hag ar penaoz eus an anadennoù alvezel, bevedel, bredel, realezhel, kevredadel, h.a., eleze an arbennoù, an abegoù, an eul, ar ster, h.a. Boas eur da zispartiañ :

II B 1. Ur ster hollek dec'heriet gant Br. **kompreñ, intent**, verboù arveret er prezeg hag el Lennegezh. Sk. : “ Raktal e *kompreñ*as petra oa degouezhet ” (hervez SKRS.p.129, in GIBR². p. 1576). “ Pa'z eot d'an oferenn, e tleit *intent* penaos e reer enni ur reprezantasion eus a varv hon Salver ” (hervez JK.n.2 in GIBR². p. 1288). VALL. p. 139 a veneg ouzhpenn arverioù eus Br. **klevout, gouzout**.

II B 2. – Ur ster e-keñver anaout a gaver en e erdal ledanañ gant Br. **meizañ** (sl. KIS-433, La-10, p. 113-114 ; KIS-472, id., pp. 275, hh. —n'eo ket bet dalc'het ar c'hemm a lakae VALLEE etre *meizañ* "réfléchir" ha *meizout* "penser"), **ober meiz war**

(Gl. *rendre compte de*, sl. GBLF. ¶ 218) hag, e kemeradurioù arbennik an termen, kemend-all a arlivoù ster :

II B 2 α. – A-gendave da Gl. *appréhension*, Br. *dec'havaelañ* (sl. KIS-469, La-10, p.253), emañ Gl. *compréhension* "digej ar c'heñverioù bezant e-barzh trevnad an ergorennoù dec'havalet", Br. *kengavaelañ* hag, en ur c'hemeradur nes, *amgevrediñ* (sl. KIS-433, id., p. 115). Sk. : “*Amgevrediñ* al lavar ” (GSTL. ¶ 822).

II B 2 β. – Ur ster e-keñver anaout e kement m'emañ gougevan en un ijinañ, ur savelañ, un diazezañ, Br. *ergrafañ*. Sk. : “*Ergrafañ* ur benveg, ur savelenn, ur meizad ” (sl. KIS-433, id., pp. 114-115 & **V B**. amañ dindan). An termen gallek amañ zo *concevoir* er ster en deus en obererezhioù arnevez.

II B 2 γ. – En ur ster kefredel strizh, anaout an ergorennoù bed diwar-bouez un trevnad meizadoù ha rummennoù, Br. *ervredañ* (sl. **VII B 2**. amañ pelloc'h).

II B 3. – E skiantoù an den, Bredoniezh, Kevredadouriezh, h.a., anaout dre nadiñ kendodel (Gl. *intuition synthétique*) pe dre vuhezañ (Gl. *expérience vécue*) ha kedvuhezañ, Br. *kevnadiñ* (sl. KIS-064, La-04, p. 48 ; *Emsav* 59, 1971, p. 359), *kantvredañ*.

II B 4. – E yezh ar pemdez, mont d'an dud gant evezh ha kenhoal, Br. *kompren*. Ar bomm distaget gant De Gaulle en Alger : “ Je vous ai *compris* ” a zegouezhfe gant Br. “ Ho *komprenet* 'm eus ”.

III. – COMPREHENSIF

Hervez an hevelep niverennadur ha diaraok e tispartier :

III A. – Gant an adanv ez adkaver ster strizh ar pennanv Gl. *compréhension*. Br. *entalek* aa. *entalus* aa. Sk. : “ *Entalekoc'h* eo den eget *bronneg*.” “ *Entalusoc'h* eo an istorouriezh hiziv (pa na chom ket kantet en hanez politikel ha milourel).” E-lec'h an troiennoù gant *entalek* e reer ivez gant *is-*, *us-*, *kevental (da)*. Sk. :

[...] e c'haller lavarout ez eo “ Roazhonad ” *iserdal* hag *uc'hental* da “ Breizhad ” ha “ Breizhad ” *uc'herdal* hag *isental* da “ Roazhonad ”. Daou dermen o kaout an hevelep *ental* hag *erdal* zo *kevental* ha *keverdal* (hervez KIS-092, La-05, p. 68).

III B 2. – A-zivout un den a zo aes dezhañ meizañ, a zo douget d'ar meizañ, Br. *meizus* aa., *meizidik* aa.

III B 2 α β γ. – Netra ne virfe a zeverañ diouzh ret an adanvioù Br. **kengavaelus, amgevredus, ergrafus, ervredus**, h.a.

III B 3. – A-zivout an diskiblezhioù hag an hentennoù e skiantoù an den pa argerzhont dre nadiñ kendodel, dre vuhezañ ha kedvuhezañ : Gl. “psychologie, histoire, sociologie *compréhensives*”, Br. “bredoniezh, istorouriezh, kevredadouriezh **kevnadiñ, kantvredañ**”.

III B 4. – Douget da gompren, da zigareziñ ar re all, madelezhus, Br. **komprenus** aa.

IV. – COMPREHENSIBLE

Heñvel dra e c'hallfed deverañ diwar pep hini eus ar verboù usveneget dindan **II B.** : Br. **komprenadus, intentadus, meizadus**, h.a.

Ur gudenn a sav en arver ar rakger *he-* : hag entalañ a ra oberiadezh pe gouzañvadezh ? Gant gerioù all, ha **heveiz** aa. a zleer intent "o veizañ aes" evel *hezesk* pe "aes da veizañ" evel *heverzh* ? Hevelep forc'hellegezh a gaver e brezhoneg : “*hezalc'h* "qui tient bien ; facile à tenir" ” NDBF. koulz hag e kembraeg : “*hyfrath* "apt to sting or bite ; easily stung or bitten" ” GPC, o lakaat amjestr an arver er yezh resis eus kalz deveradoù diwar **he-**.

V. – CONCEPT

V A. – Gl. *concept* a dermener ent klasel evel "derc'had goubarel hag hollek", oc'h ober anezhañ enta an disoc'h eus ul labour kefredel dre zigej ur bennaenn a unded eus un daskenad (Gl. *divers*) derc'hadoù. O verzhout an dervenn dirak va frenestr ez ambredan un derc'had lourel unveziad ; mar astennan va ambredañ da gement dervenn a zo (a voe, a vezo) e savelan un hennad (Gl. *essence*, Al. *Wesen*) hollek nad eo ket c'hoazh ur Gl. *concept*, a zeuy da vezañ unan pa vo bet despizet dezhañ doareoù piaouel a-walc'h evit ma ve diforc'hek diouzh pep hennad all ha derc'hadus kuit a zaveiñ d'al louerelezh, eleze goubarel. An termen degemeret e brezhoneg da heul Maodez GLANNDOUR zo **meizad** g. Meneget 'm eus c'hoazh (sl. KIS-433, La-10, p. 114) ar strishadur o c'hoarvezout war an tremen eus Br. *meizañ* da **meizad**, an hini end-eeun emañ o paouez deskrivañ en tremen eus *derc'had hollek* da *derc'had hollek ha goubarel*.

V B. – El lavar arnevez ez arver ar galleg an termen *concept* evit pennaenn un ijinañ, ur savelañ, un diazezañ a-geñver ivez gant un derc'hañ hollek ha goubarel, war-

bouez an diforc'h ez argerzher a-c'hin da saveladur klasel ar *meizad* : e-lec'h mont eus an unveziat d'an hollek ha d'ar goubarel e loc'her eus an hollek ha goubarel evit degouezhout gant un unveziad louet. Br. **ergraf** g. **ergrafad** g. (sl. KIS-433, id., pp. 114-115 ; GSTL. ¶¶ 841 hh., 849) — keal hemañ a'm eus kinniget astenn da gement savelañ krouus, ha da furmidigezh ar meizadoù o unan : mard eo pep meizad un derc'had hollek ha goubarel e-keñver unveziadoù ar werc'helezh kantouezel, e c'haller ober anezhañ ivez un unveziad eus ar werc'helezh kefredel hag eus e savelidigezh un **ergrafañ** : evel ma sank ar *meiz* e *graf* er stlennadoù war-benn krouiñ ur werc'henn jedoniell pe c'hreantel, en en sank en derc'hadoù da grouiñ ur meizad, gwerc'henn kefredel a c'haller dre berzh he savelidigezh ober anezhi un **ergrafad**.

Ar brederourion c'hallek a zigemm *concept*, adeilad kefredel e disoc'h ar saveladur hon eus meneget, dibersonel hag o tuañ d'an ergorelezh, *idée*, eztaol ur savboent personel ha dangorel betek ur par ha *notion* a zo an anaoudegezh hon eus eus un dra bennak — termen o kaout dre berzh e gemeradurioù niverus ur savlec'h fiñvus etre an daou all en lak zoken da genster gwech da *idée*, gwech da *concept*. E brezhoneg ar preder e klot **mennoz** g. **ioù** gant Gl. *idée* ha **keal** g. **-ioù** gant Gl. *notion*.

VALLEE a ginnige *menozad* (bet kemmet e *menoziad* gant HEMON), *kenverzad*, *kenboellad* a-dal da Gl. *concept* ; *skeudenn* (*er spered*), *skeudenn-spered*, *emskeudenn*, *menegenn* a-dal da Gl. *idée* ; *danaoudegezh*, *skeud*, *dam-skeud*, *keal*, *meneg*, *ster* a-dal da Gl. *notion*. Maodez GLANNDOUR eo a zistrouezhas da vat an dachenn ; lenn a reer en e zanvez Geriadur a Brederouriezh diembann : “IDEE **mennozh** m. **ioù** (à écrire avec 2 n et non un comme le fait Vallée) (**keal** veut dire idée dans son sens faible de notion, de représentation mentale sans plus — **mennozh** correspond à idée dans son sens fort de idée-force, exerçant son attraction sur la volonté : le mot vient en effet du radical de mennout) — **meizad**, **meizadur**, qui correspond exactement au mot concept, pourrait être également utilisé.” (GEBR.)

VI. – CONCEPTION, CONCEVOIR, CONCEPTUALISER

E yezh ar preder ez eus gant Gl. *concevoir* :

VI A. – Ur ster e yezh ar pemdez : “kaout (ur mennoz, ur meno, ur santad, h.a.)”, Br. **derc'hañ**, **danzen**, **dec'hmegañ**, **intent**, **klevout**, **santout**... Sk. : Gl. “*Concevoir* du ressentiment”, Br. “*Danzen* gorial”.

VI B. – Ur ster prederel klasel : kaout an anaoudegezh kefredel eus udb. Un termen brezhonek eeun a c'haller arverañ : **intent**. Sk. : “ *Concevoir une implication logique* ”, Br. “ *Intent un empledad* ”. VALLÉE a dremene gant Br. *meizout*, *klevout* er ster-mañ. Dav anzav ez eus arvar a forc'hellegezh oc'h ober gant Br. **intent**, pa zere an termen-mañ kenkoulz all ouzh an anaout kantaazel pe c'hoazh ouzh an dec'hmegañ. Diouzh ret e kinnigan mont neuze dre **ervredañ**, sl. **VII B 2.** amañ pelloc'h.

VI C – Ur ster arbennik : "lakaat e furm meizadoù, tennañ ur reizhiad veizadoù eus un trevnad devoudoù, keñverioù, derc'hadoù", sl. **V A.** diagent. FOULQUIE a ali ober kentoc'h gant Gl. *conceptualiser* er ster-mañ. Br. **meizadañ**, termen arveret (er furm *meizadiñ*) gant Alan HEUSSAFF war *Preder* 35-36, 1962, p. 79 (“ Youl da *veizadiñ* kement a vez ”), war *Emsav* 64, 1972, p. 130 (“ talvoudoù ha kealioù strollennel na *meizadet* na buhezet c'hoazh ”), e KIS-133, La-06, [1974], p. 78 (“ poent loc'hañ ul lankad *meizadañ* ”); sl. ivez Br. **meizader** g. en *Emsav* 65, 1972, p. 176 (“ ar meizadoù-se n'int ar pezh ez int nemet mard emañ ar *meizader* en hevelep maezienn hag int ”); Br. **meizadekaet** en *Emsav* 76, 1973, p. 135 “ emouiziekaet, *meizadekaet* eo an amzerelezhioù-se ” hag en *Emsav* 122, 1977, p. 35 (“ hep spered politikel ha pout d'ar *meizadekaet* ”).

VI D. – Ur bodad kemeradurioù dibarek kavet kentoc'h gant ar pennanv *conception* intentet evel frouezh obererezh ar spered en e strivoù da dalañ ouzh ar bed. Un hevelep termenadur a ziskouez a-walc'h emeur a-vec'h war dachenn ar Brederouriezh. Evit ar c'hemeradur kefredel neptu emañ Br. **meizadur**; sk. : Gl. “ *la conception la plus moderne du nombre irrationnel* ” (in FOULQUIE), Br. “ *meizadur* arnevesañ an ankemezelion ”. En ur c'hemeradur ledan, neptu pe arzaelus, e rafed gant Br. **mennoziad**, **mennoziadur**, arzaelus peurliesañ gant Br. **danzead**, **danzeadur**. Sk. : Gl. “ À la base de toutes les théories scientifiques il y a des *conceptions* et des représentations, parfois concrètes et parfois abstraites ”, Br. “ E diazez pep arlakadenn skiantel e vez *meizadurioù* / *mennoziadurioù* ha derc'hadurioù gwech lourel ha gwech goubarel ”; Br. “ Keñveriañ *mennoziadoù* / *danzeadoù* politikel daou strollad ”, “ Dispenn *danzeadurioù* loariek un adreizher a'n hollved ”. Merkomp e kaver e VALL.SUP. p. 37 Br. *danzead* (-spered), Gl. *concept* “ d'après *danzea* concevoir T ”.

VII. – ENTENDEMENT

Termen piaoel d'ar galleg o tec'heriañ kemeradurioù dibarek eus Al. *Verstand*, Sz. *understanding*. Ned eo ket unsteriek evit kelo : ouzhpenn mirout roudoù eus e

arver pemdeziek, en deus sammet an despizadurioù diseurt kontrol a-wechoù kenetrezo bet roet dezhañ pe d'e gevatal alamanek gant ar brederourion (e ser e gevenebañ alies ouzh arc'hwelioù all). Hep mont e munudoù e istor e c'haller brastresañ dezhañ :

VII A. – Ur ster ledan a-ziwar-lerc'h e orin pemdeziek : galloudezh kompren er c'hemeradur ledanañ. Br. **skiant, meiz, poell, kompren** (ha deveradoù ; Marsel KLERG a rae gant **kompreneson**), **intenterezh**.

VII B. – Ur ster kalvezel diskalfet e meur a generadur :

VII B 1. – Galloudezh kompren a-gevenep d'an haeziñ, d'an dec'hmegañ, d'ar c'hantaezañ. Br. **kefred** g. ha, ledanoc'h : **meiz**.

Dans mon sens, l'*entendement* répond à ce qui chez les Latins est appelé *intellectus*, et l'exercice de cette faculté s'appelle *intellection*, qui est une perception distincte jointe à la faculté de réfléchir, qui n'est pas dans les bêtes. LEIBNIZ (in LALANDE, *Voc. phil.*, p. 286).

War va meno, ar c'hefred a glot gant ar pezh a ra al Latined intellectus anezhañ, hag an embreg eus ar c'halloudezh-se eo ar c'hefrediñ, a zo ur merzhout spis kevret outañ ar c'halloudezh dasselliñ, nad emañ ket gant al loened.

VII B 2. – Galloudezh kompren a-gevenep d'an haeziñ diouzh un tu, d'ar poell diouzh an tu all. Evit KANT, arc'hwel ar spered o kevreañ an haezadoù e steudadoù hag e trevnadoù kevanlen, ar poell o tont war c'horre evel ar bennaenn o reiñ ster d'an hollad. Br. **ervred, ervredañ**.

An termenou-mañ a gredan kinnig war-benn dec'heriañ resis ur “ c'hompren pur ” er ster arbennik kentradet gant KANT ha darbennet ha daskemmet gant prederourion all, eleze a-gevenep d'an haeziñ, d'an dec'hmegañ, d'ar poell, h.a. E-keñver Yezhouriezh e kemeront renk er steudad *ambredañ, devredañ, kantvredañ* diouzh un tu, *eraeziñ-kantaezañ, erouezañ-kantouezañ, erougañ-kantougañ*, h.a. diouzh an tu all. Ent gerdarzhel en o intentan evel "mont war-raok ar spered en arbenn d'an traoù" — al *lamm* evit emgavout gant ar c'hemeradurioù prederel o hañvalout bezañ didenn. An arver evel just a ziskouezo hag ezhomm zo eus an termenou-mañ en tu all da Br. **kefred, kefrediñ**.

Deurus eo merkañ an eilpennadur c'hoarvezet etre reizhiad PLATON pe ARISTOTELES ha hini KANT. Evit an daou Henhellazad, an *nou*“, *novhsi*” oa anaout rag-eeun (nadiñ) an ergorennoù uhelañ (en trabed), an anaout aregel oc'h amparañ ar skiant (er bed) diwar-bouez al *lovgo*“, ar gemez — e berr, an nadiñ o vezañ furm

uhelañ an anaout, ar c'hemezañ ar furm izelañ. Evit KANT, en eneb, an nadiñ zo anaout eeun ar pezh a zo en egor hag en amzer, ar c'hemezañ hepken o vezañ en araez da anaout dre boellata an ergorennoù uhelañ (Doue, h.a.). Alese an arvar da veskañ ar “ poell, ratio, raison, Vernunft ” roet da gevatal da hGr. *nou*” intentet evel "nadiñ" hag ar poell er ster kornogat, eleze evel arc'hwel aregel oc'h araezañ dre ar poellata. E reizhiad KANT ez eus gant an **ervredañ** (Al. *Verstand*, Gl. *entendement*) ur roll hanterour : “ Alle unsere Erkenntniss hebt von den Sinnen an, geht von da zum Verstande, und endigt bei der Vernunft ” (in LALANDE, *l. m.*, p. 287), Br. “ Hon anaout a-bezh a loc'h eus ar skiantoù, a dremen alese d'an *ervred* hag a zisoc'h dre ar poell ”. E berr, an **ervredañ** a ro ur pleusk kentañ, aregel, da roadennoù an nadiñ, ar poell (*Vernunft*) o tont da gevanaat ha da bourchas ar soliadur trabedel.

A-gostez e lezan amañ reizhiadoù prederourion all evel HEGEL ha SCHOPENHAUER, seul gent a se an dezrannoù nevesoc'h evel arzaeladur MERLEAU-PONTY war an tremen “ eus ar skiantoù d'an ervredañ ha d'ar poell ” end-eeun.

VIII. – INTELLECT, INTELECTION

An termen Gl. *intellect* (Gr. *nou*” en ur ster hollekoc'h, La. *intellectus*, Al. *Verstand*, Sz. *understanding*) zo heñvelster evit an darn vuiañ eus an aozerion gant Gl. *entendement* er ster **VII B I**. diaraok. Prederourion 'zo koulskoude en intent evel "furm uhelañ an devezout", eleze gant ster Gr. *novhsi*” ha La. *intellectus* evit TOMAZ AKWINO. Br. **kefred** g. ha, ledanoc'h : **meiz**.

Ar Gl. *intellection* a dalvez kement ha "gwezhiañ ar c'hefred (ar meiz)". Br. **kefrediñ** (ha **meizañ**, er c'hevenebad Br. **haeziñ** ~ **meizañ**, Gl. *sensation* ~ *intellection* pergen). Merkomp ez arver alies ar brezhoneg ar pennanor pa ra ar yezhoù all gant ur pennanv.

IX. – INTELLECTUEL

IX A. – Adanv a-geñver gant *entendement* (**VII B 1.**) hag *intellect*, Br. **kefredel**, **ervredel** ; arveret ivez gant KANT evel keveneb da *sensitif*, Br. **meizadel**, keveneb da *haezadel* (sl. KIS-502, La-10, p. 413 & **V B.**).

IX B. – Adanv a-geñver gant *intelligence* (**X A.**), a-ziforc'h diouzh *affectif* hag *actif* (*moteur*), Br. **anaoudel** pe, resisoc'h, **ernaoudel** e kemm ouzh *kantaezel* hag *oberel*. Merkomp e reer hiziv kentoc'h gant Gl. *cognitif* er ster-mañ.

IX C. – Adanv a-geñver gant *intelligence* (X B.), Br. **meizerezhel**.

IX D. – Adanv ha pennanv arloet ouzh an neb a labour e par an devezout, a zo douget d'an devezout, Br. **kefredour** g. **-ion**. E galleg e vez arveret an termen gant kennotadurioù niverus, reoù 'zo goapaus. Betek henn ez eo bet dalc'het war Br. **kefredour** e ster eeun ha, da gevatal da gemeradur goapaus ar galleg, hon eus graet gant Br. **intelektual** g. **-ed**.

Notre définition de l'*intellectuel* est achevée : c'est celui qui met l'intelligence au-dessus de toutes les autres facultés, qui s'efforce de la porter en lui à son développement normal et le plus complet, qui l'emploie à la recherche désintéressée du vrai par l'application rigoureuse des méthodes scientifiques. CARTAULT (in FOULQUIE, *Dict. langue phil.*, p. 371.)

Peurzespizet hon eus ar c'hefredour : an hini eo a lak ar meizerezh dreist pep galloudezh all, a striv d'e ziorren ennañ e unan d'an derez reishañ ha klokañ, en arver en holc'h dilaziek ar warded dre zedelvout rik hentennoù ar skiant.

Jusque vers la fin du siècle dernier, on avait eu des poètes, des philosophes, des savants, des artistes, des écrivains, des professeurs. (...) Nous n'avons désormais que des « *Intellectuels* ». Encore, s'ils ne s'appellent pas franchement les « *Intelligents* », n'est-ce que fausse modestie (...). « *Intellectuel* », ce titre nouveau devait plaire par son indistinction même à des demi-savants, à des demi-artistes, à des demi-écrivains. Il est tout gonflé de la fatuité moderne. GUEHENNO (in FOULQUIE, *id.*, *ibid.*)

Betek dibenn ar c'hantved diwezhañ hor boa bet barzhed, prederourion, gouizieion, arzurion, skrivagnerion, kelennerion. [...] Hiviziken n'hon eus nemet « Intelektualed ». Ha c'hoazh, ma ne emanvont ket ar « Speredion » krak ha krenn, brizhelevez n'eo ken [...]. « Intelektualed », an titl nevez-se oa da blijout dre e amspisted end-eeun da hanterouizieion, hanter-azourion, hanter-skrivagnerion. Ennañ emañ foëv ar ganfardiz arnevez.

A-gostez e lezan en notenn-mañ an deveradoù Gl. *intellectualisme*, *intellectualiste*, Br. **kefredelouriezh**, **kefredelour** a gavo o lec'h en ur studi war an damkaniezhoù.

X. – INTELLIGENCE

Diskalfet eo ivez kemeradurioù an termen-mañ, ouzhpenn se emaint oc'h emdreñ gant an imbourc'h e meur a dachenn.

X A. – “Hollad an arc'hwelioù amkanet d'an anaout er ster ledanañ (merzhout, kevrediñ, kounaat, dec'hmegañ, intent, poellañ, emouezañ).” Hevelep despizadur hervez LALANDE zo ennañ ar verb “anaout” en unan eus e generadurioù oberiat : “amparañ anaoudegezh eus”, Br. **denaout** (sl. KIS-277, La-08, p. 135), spisoc'h : “denaout a-geñver gant un dasselliñ, ur meizañ”, a'm eus kinniget envel an **ernaout** (KIS-277, id., p. 136). Evit an arc'hwel-se e ra ar galleg arnevez gant *cognition*. Evel pennanv o verkañ dibarekoc'h “hollad an arc'hwelioù amkanet d'an ernaout” e kinnigfen Br. **ernaoudezh** (luniet diouzh patrom *galloudezh*). Evit ur gwel emañ pell ar ginnigadenn vrezhonek diouzh an termenou roet er mellad-mañ gant LALANDE : Al. *Intellekt, Verstand*, a-wechoù *Intelligenz* ; Sz. *intelligence, understanding, intellectual powers*. Hogen liested ar c'hevatalioù end-eeun a ziskouez a-walc'h ar striv en deus graet aozer ar *Vocabulaire* evit klenkañ er geriadurioù ar ster a zespize hag a dalvez dreist-holl en dasparzh a reer eus an anadennoù bred e *kantaezel, oberel* hag *ernaoudel (anaoudel)*.

Koulskoude, eeunoc'h, er ster-mañ e c'haller ober ivez gant Br. **meiz** o taveiñ da generadurioù 'zo eus ar ger evel “dont a ra *meiz* ennañ” da verkañ ez adpiauou un den e arc'hwelioù anaout goude semplañ.

X B. – Galloudezh da zec'havaelañ ster ar realoù, an arouezioù, an darvoudoù, an anadennoù, h.a., Br. **meizañ, meiz** g., **meizerezh** g. E zispartiañ a reer, ent klasel, diouzh ar *c'hefred* ha diouzh ar *poell* dre benn ma kemer perzh ennañ an *nadiñ* hag ar *c'hantaezañ*. Alese, ent klasel bepred, e c'hrataer ur meizerezh bennak d'al loened en ur zinac'h outo ar c'hefred hag ar poell... Kement-se ne vir ket a arverañ Gl. *intelligence* evel kenster da Gl. *entendement, intellect* (goude e zespizañ a-gevenep dezho) nag e gevenebiñ ouzh Gl. *intuition* (daoust ma teseller an *nadiñ* evel lodek er *meizañ* ha ma komzer a-du-rall a *intuition intellectuelle, sensation, instinct* (o lakaat un troc'h etre *meiz* an dud ha *bondoug* al loened lavaret *meizek* ivez)... Anat eo ne oufemp soliañ war gen bras kemmesk.

X C. – Perzh unan o piaouañ *meiz*, Br. **meizegezh** b. Ur ster hollek zo d'an termen-mañ. En arverioù dibarek e c'haller soñjal e **meizusted** b. Sk. : “Ar berzh ne vez ket un afer a *veizegezh* hepken, met a *zalc'husted* ivez”, “En ur ser ez a alies *meizusted* lennegel hag *anveizusted* jedoniel”.

An adanvioù brezhonek kevatal da Gl. *intelligent* zo **meizek, meizus** — ha **speredek** el lavar pemdeziek ha lennegel. Ar pennanv **speredegezh** avat zo gantañ ur ster all, bet kentradet gant Maodez GLANNDOUR hag adkemeret tregont vloaz goude evel kevatal da Gl. *mentalité* e kevredadouriezh GURVITCH :

Speredegzh *ur bobl eo tro-spered ar bobl-se. Emañ war bazenn ar mennoziou fetis. Ur speredegzh pe un all a zo diouzh an dalvoudegezh a roomp d'ar soñj-mañ e keñver egile en hon buhez ; ur speredegzh eo an urzh a lakaer etre gwirionezioù ar bed fetis. [...] Da skouer, an arz keltiek, a ra gant an tric'horn pe ar c'helc'h, ne blij ket dezhañ ar c'harrez : se 'zo merk ur speredegzh. ("Dremm ar Speredegzh Vrezhon" Studi hag Ober 18, 1942, p. 89 [skrivadur ganin].)*

Ar speredegzh hiniennel, ar speredegzh etrepersonel hag ar speredegzh strollennel n'int nemet tri durc'hadur eus an anadenn vredel hollel, hag an tri durc'hadur-se ne c'haller intent ha studiañ nemet diwar-bouez goulouadurioù liesel an dreistkantouezegezh daelerezhel. ("Kevredadouriezh a-zonder", Notennoù kevredadel, Emsav 64, 1972, p. 134.)

X D. – Menegiñ ne rin ken amañ arver an termen er c'herienn *intelligence artificielle*, Br. **naouegezh alvezel** ha daveiñ da KIS-433, La-10, pp. 116-118. en ur dennañ an evezh war an arc'hwel diforc'hiñ leuriadekaet d'an ijinennoù, boutin enta etre meiz an den ha "meiz" an ijinennoù, alese keal un **naouegezh vevedel**.

XI – INTELLIGIBLE

XI A. – A c'haller kompren hervez kemeradurioù diseurt **I B.** Er ster ledan Br. **komprenadus, intentadus** aa. ; er ster strizh : Br. **meizadus** aa. (ha diouzh an dro : **amgevredadus, kengavaeladus, ervredadus, kevnadadus, kantvredadus** aa.)

A-c'houde levr FOUILLEE, *La philosophie de Platon* (1869) e reer gant ar c'herienn *le principe de l'universelle intelligibilité*, Br. pennaenn ar **veizadusted** hollveziadel, pennaenn an **hollveizadusted**.

Nous croyons tous que ce qui existe est réductible, sinon pour nous, du moins en soi, aux lois essentielles de la pensée. Lorsque nous doutons, notre doute ne porte pas sur l'*intelligibilité* de l'objet, mais sur l'intelligence du sujet [...] Dire que tout a une raison *intelligible*, que l'être soutient un rapport nécessaire avec la pensée, c'est dire, au sens le plus large des termes, que chaque chose a une *Idée* (in LALANDE, *l. m.*, pp. 526-527).

Krediñ a reomp holl e c'hell kement tra 'zo bezañ direet, ma n'eo ket evidomp, ac'hoel ennañ e unan, da zezvoù bonel an devezout. Pa arvaromp, ne zoug ket hon arvar war veizadusted an ergorenn, met war veizusted an dangorenn [...] Lavarout ez eus gant pep tra ur poell meizadus, e talc'h ar bout ur c'heñver ret gant an devezout zo kement ha lavarout, e ster ledanañ an termenoù, en devez pep tra un Derc'h (ΔΙεβα).

XI B. – Gr. *nohtov*", La. *intelligibilis*, Al. *intelligibel*. A natur da vezañ dec'havalet gant ar *meiz*, a-gevenep da Br. *haezel* (sl. KIS-502, La-10, p. 411, IV 1 1° A.) Br. **meizel** aa. Ent klasel, ar skiantoù o vezañ andon an touell, ez eo an dassell meizadel hag ar poell pennaennoù an anaout gwirion — alese e talvez **meizel** kement ha diles, o revout en urzh trabedel, perzh an Derc'h hervez PLATON. Alese keal ar *vezenn* (pe *noumen*) o vezañ e damkaniezh KANT ergorenn an *nou*", gwerc'henn *vezel* ha dre se tralenat, Tra en-un kevenep d'an *haezenn* pe werc'henn *haezel*.

XI C. – Astenn roet da ster Gl. *intelligible* ("a urzh ar meiz") evit e gevenebñ ouzh Gl. *empirique* (Br. *kantouezel* "a urzh ar c'hantouezañ, ar stadañ eeun"). Kinnig a ran ober un astenn heñvel da ster Br. **meizel**. Sk. : Gl. “ l'expérience prouve seulement qu'une proposition est vraie ; pour le mathématicien, il faut, de plus, qu'elle soit *intelligible* ” (GOBLOT, in FOULQUIE, p. 374), Br. “ gant ar c'hantouezañ e vez prouet hepken ez eo gwir un erganad, evit ar jedoniour e rank, ouzhpenn, bezañ *meizel* ” (ober gant *meizadus* a gemmfe ster ar frazenn).